

ZLOŽENKE Z DOLOČUJOČO SESTAVINO SAM-

Na podlagi slovnično- in predmetnopomenske razčlenitve skladenjske podstave obravnavanih zloženek je mogoče utemeljiti globinski členkovni pomen določujoče sestavine *sam-*, njeno prilastkovnost in povedkovoprilastkovnost, pa tudi samostalniskost, pridevniškost in prislovnost. — Na eno- ali dvonaglasnost vpliva obrazilna morfematika.

The analysis of the grammatical and lexical meaning of the syntactic base underlying the compounds with *sam-* as their determining constituent makes it possible to demonstrate that the deep-structure meaning of the constituent *sam-* is that of a particle, or an attribute, or a predicate word (functioning as an object/subject complement), as well as that of a noun, an adjective, or an adverb. — The morphemics of affixes determines the number of stresses (one-stress vs. two-stress compounds).

1 Zloženske z določujočo sestavino *sam*⁻¹ zaslužijo posebno pozornost, ker vsebujejo lastnosti, ki jih po eni strani povezujejo z drugimi podrednimi zloženkami, po drugi pa jih vsaj deloma od njih ločujejo. Tako se na pretvorno-(besedo)tvorni ravni v ničemer ne razlikujejo od vseh drugih podrednih zloženek; zgradba njihove skladenjske podstave (SPo)² je x_1/x_2 (x_1 je jedro SPo, x_2 njegov razvijajoči — prilastkovni člen) z dvojno prepisno možnostjo: če je $x_1 \rightarrow$ Zaim, je vedno $x_2 \rightarrow$ Sp (prilastkov odvisnik), če pa je $x_1 \rightarrow$ -Zaim, je $x_2 \rightarrow$ -Sp (nezaimke, nestavčni prilastek). Zajeta sta torej oba strukturna tipa podrednih zloženek, in sicer obrazilno dvomorfemski, npr. *knjig-o-vez-ø* $\leftarrow$ $\leftarrow$ [*tisti, ki*] *veže{-ø}* *knjig{-e}*, [] $\rightarrow$ -ø, {} $\rightarrow$ -o-, *knjig-*, *-vez-*, enako *sam-o*

¹ Gradivo je predvsem iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika (dalje SSKJ) 4, Ljubljana 1985.

² J. Toporišič npr. v svoji Slovenski slovnici (dalje SS 1976), Maribor 1976, 114—174, imenuje prvi korak besedotvornega algoritma govorno podstavo; pojmuje jo kot del govora in ne (jezikovnega) sistema. Avtorici te razprave je skladenjska podstava (SPo) kot pretvorbena varianta tvorjenke enota t. i. besedotvorne skladnje (sestavina jezikovnega sistema), ki na pretvorbeni skladenjski ravni izraža razločevalne lastnosti in s tem število besedotvornih vrst (v glavnem slovnične lastnosti SPo) in besedotvornih pomenov (propozicijske lastnosti SPo) — prim. o tem A. Vidovič-Muha, Tipološke lastnosti besedotvorne skladnje, XX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture (dalje SSJLK), Ljubljana 1984, 305—319, ter Primeri tvorbenih vzorcev glagola, XXI. SSJLK, Ljubljana 1985, 47—61. Formaliziranost pretvor(be)no-besedotvor(be)nega postopka je v obeh člankih dokazovana s tem, da se vsako nemodifikacijsko pripisno obrazilo (izpeljanka) ali pripona (tvorjenka iz predložne zveze, zloženska z dvomorfemskim obrazilom) pretvarja v takšno jedro SPo (x_1), ki ga izražajo besede z vrha pomenske piramide, se pravi zaimki, kar je v mnogih primerih lepo vidno tudi iz govorne podstave v SS 1976 (gl. primere z zaimki na str. 120, 121), pri glagolskih tvorjenkah pa t. i. glagolski primitivi, npr. *biti*, *imeti*, *delati/narediti*, *postati/postajati*. Pretvorbeni opis tvorjenke, SPo, izhaja torej iz pomena besedotvornih (morfemskih) sestavin tvorjenke, ki mora biti zaradi obrazilne pomenske abstrakcije tudi sam abstrakten, ne pa iz »pomenske vsebine bodoče izpeljanke«, >././ zloženke«, >././ tvorjenke«, kot je v SS 1976, 119, 120, 121, z definicijo 1. algoritmskega koraka posredno označena govorna podstava. Gre torej za dejstvo, da besedotvorni pomen tvorjenke ni nujno v celoti prekriven tudi z njenim slovarskim pomenom, vsekakor pa je z njim vedno vsaj v nadpomenskem razmerju.

-hod-ec ← [tisti, ki] hodi{-ø} sam{-ø}, || → -ec, {} → -o-, sam-, -hod-³ ter enomorfemski avt-o-garaža ← garaža {za} avt{-o}, {} → -o-, avt-, -garaža, enako sam-o-cenzura ← cenzura sam{-ega (sebe)}, {} → -o-, sam-, -cenzura. Vsaj deloma posebne pa so te zloženke glede na vsebovanost, a (morfemsko) neizraženost skladenjskopodstavnega predmeta, ki je vedno povratnoosebni zaimsek. Prek formalnega pridevniškega prilastka se v SPo lahko uveljavlja tudi členkovni pomen, skladenjskopodstavno razmerje pa je lahko tudi s povedkovnim prilastkom. — Število naglasov pri obravnavanih zloženkah je mogoče predvideti: tako kot pri vseh podrednih zloženkah je odvisno od morfemske zgradbe tvorjenke, zlasti od vrste pripone oz. priponskega obrazila.⁴

1.1 V nadaljnjem bodo najprej predstavljene obrazilno dvomorfemske, nato pa enomorfemske zloženke.

1.1.1 Med podredne zloženke z dvomorfemskim obrazilom so že po definiciji uvrščene tiste, katerih obrazilo je sestavljeno iz pripone in medpone: O → P + M; v SPo je pripona vedno x₁, seveda z ustreznim veznikom in ev. glagolsko končnico (k), npr. [tisti, ki + k] → P, medpona pa je podstavno slovníčnopomenska,⁵ saj je pretvorljiva v končniško (predložnokončniško) izraženo razmerje med predmetnopomenskima besedama v x₂ (gl. primere zgoraj knjig-o-vez-ec, sam-o-hod-ec). Pripona je glede na priponsko obrazilo izrazno ali razvrstitveno samostojna, npr. belo-, samoglav-ø (pridevniškega priponskega obrazila -ø nimamo), samogolt-ø : *golt-ø (v glagolniškem pome-

³ Zloženke z določujočo sestavino sam- in dvomorfemskim obrazilom ima npr. že F. Miklošič, Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, Stammbildungslehre, iz leta 1875 (cit. po ponatisu, Heidelberg 1926), kjer navaja med t. i. odvisnostnimi zloženkami primere za staroslovanščino (pri Miklošiču asl.) *samoljubstv*, *samoštvstv*, *samohotvno* (386), za novo slovenščino (pri Miklošiču nsl.) pa *samogolten* 'capidus'; *samogolten* časti 'ambitiosus' meg. < (387). Med t. i. svojinskimi (posesivnimi) zloženkami navaja kot nsl. *jednorog* poleg *samorog* 'unicornis' in iz tega *samorogač* (396). — A. Bajec, Besedotvorje slovenskega jezika II, Zloženke, Ljubljana 1952, 120, navaja med glagolskimi zloženkami veliko primerov s sam-, ne najdemo pa primerov s (samo) medponskim obrazilom (*sam-o-cenzura*), ki jih ima med drugimi natresenih vsaj nekaj že Pleteršnik v svojem Slovensko-nemškem slovarju II, Ljubljana, 1895, 452-458, npr. *sam-o-izpoved*, *-plačnik*, *-tisk*, *-oblast* idr., v glavnem vse iz Cigaletove Znanstvene terminologije (1880), deloma še iz Janežičevega Slovensko-nemškega slovarja (1867); prim. A. Vidovič-Muha, Zgodovina obravnavanja zložen v slovenskem knjižnem jeziku, XIX. SSJLK, Ljubljana, 1985, 129-151; J. Toporišič v SS 1976, 146, ima izglagolske in izsamostalniške morfemske dvoobrazilne primere *samohod*, *samosevec*, *samokolnica*, obrazilno enomorfemska pa je *samovolja*.

⁴ Pojmi pripona : priponsko obrazilo, medpona : medponsko obrazilo ter predpona : predponsko obrazilo so ločeni na podlagi obrazilne (besedotvorne) nepolno-oz. polnopomenskosti. Tako so dvomorfemska obrazila sestavljena iz predpon ali medpon in pripon (del zlaganja, tvorjenje iz predložne zveze), enomorfemska pa so predponska (sestavljanje), medponska (del zlaganja) in priponska (izpeljava, tudi modifikacijska). Zaradi različnega izraza in različne razvrstitve, npr. pripon glede na priponska obrazila ali predpon glede na predponska obrazila, je takšno ločevanje potrebno. Oporo predstavljeni delitvi daje tudi SS 1976, 118, z ugotovitvijo, da so >/o/brazila /.../ enodelna ali večdelna.

⁵ V bistvu enako skladenjskopodstavno zgradbo ima tudi dvomorfemsko obrazilo tvorjenk iz predložne zveze: predpona je iz slovníčnega pomena, le da je ta vedno iz predloga in ustrezne končnice v x₂, pripona pa je podstavno enaka zloženki: vedno je pretvorba vsaj x₁ in ustreznega veznika, npr. *brez-dom-ec* ← [tisti, ki je] {brez} dom{-a}, || → -ec, {} → brez-, -dom-.

nu), lahko pa je tudi prekrivna s priponskim obrazilom, npr. *samogib-ø* : *gib-ø*. Sicer pa so pripone glasovne, in sicer soglasniške, ali pa je pripona neglasovna, končniška. Omeniti je treba še, da besedotvorna podstava (del besedotvorne podstave) iz glagola, kateri se pripona dodaja, ne ohranja svoje glagolske pripone; z drugimi besedami za enkrat lahko rečemo, da glagolska pripona v besedotvornem procesu nima pretvorbene vrednosti, npr. *sam-o-govor-ø* ← [to, da] govori[-ø] *sam{-ø}*, [] → -ø-, {} → -ø-, *sam-*, -*govor-*.

Poleg zloženk z (zloženskimi) priponami pa so v skupino dvomorfemsko-obrazilnih iz obravnavanih uvrščene še tiste samostalniške, ki imajo sicer (izpeljavno) priponsko obrazilo, vendar pa je *sam* pridevniški prilastek zaimensko izraženega vršilca dejanja, stavčnega osebka, npr. *sam-o-hran-ilka* ← ← [tista, ki] hrani[-ø] *sam{-a}*, [] → -ilka, {} → -o-, *sam-*, -*hran-*: *Ona sama hrani* ← *Ona hrani, drugi ne* → *Samo/le ona hrani* (prim. 1.1.1.1.2).

Pri razvrščanju zloženk med eno- ali dvomorfemsko-obrazilne je bila torej odločilna tudi njihova skladenjskopodstavna zgradba, ali bolje, njihova možnost skladenjskopodstavne uresničitve. — Glede na besednovrstnost jedrne predmetnoperske besede iz x_2 , se pravi iz prilastkovnega dela SPo, ločimo zloženske, ki so nastale ali iz glagolskega ali iz samostalniškega jedra.

1.1.1.1 Zloženske z besedotvornopodstavnim jedrom iz glagola je mogoče ločiti na več skupin glede na slovnično- in predmetnoperske lastnosti določujoče sestavine *sam-*,⁶ skratka predvsem glede na njeno pomensko podstavo.⁷

⁶ V SSKJ 4, 569–570, je mogoče o redakciji besede *sam* kritično spregovoriti s stališča praktično vseh slovarsko pomembnih vidikov. Enakoglasno, tj. dvoglasno predstavitev, ki sedaj, kot kaže, temelji le na stilistični prozodični varianti, *sám -a -o* tudi -ó, vezani na *sam*,¹ bi lahko okrepili z besednovrstno določitvijo, seveda če bi ustrezno izčistili tudi primere; sedaj sta namreč obe gesli uvrščeni med zaimke (brez natančnejše določitve), čeprav gre pri *sam*,¹ kot bomo videli (gl. op. 10), lahko tudi za polnoperski, žal neizkazani pridevnik ali povedkovnik stanja s sopomenko 'osamljen'; v členkovno geslo bi bilo treba združiti vse členkovne pomene, sedaj raztresene tudi v gradivu gesla *sam*,¹ zlasti od 4. pomena dalje, in jih ustrezno pomensko povežati s pomenom zadržka (s. že), npr. *sam (že) njegov nastop je bil izreden* (sedaj 4. za drugo //), s poudarnim pomenom (s. *prav*), npr. *./.../ predsednik sam (prav predsednik) pa se je znašel v zelo neprijetnem položaju* (sedaj 4. za drugo //), z izvzemalnim pomenom (primeri s frazeološko zvezo *sam svoj* (s. *samo/le svoj*) iz 6. pomena, nekatere zveze iz 5. pomena, npr. *samemu ali sam (samo/le) sebi naj pripiše* idr. Vprašljiva je ustreznost vsaj nekaterih slovničnoperskih dopolnil razlagam, t. i. kvalifikatorskih pojasnil, npr. dopolnilo 5. pomena »v zvezi s se poudarja ./.../«: iz primerov bi se sicer dalo sklepati, da je s se mišljen povratnoosebni zaimek, čeprav se v naslonski obliki v poudarnem pomenu ne more pojavljati (tip *sam sebi naj pripiše*). Kot bomo videli kasneje (gl. op. 10, 12 idr.), zlasti za prvi in drugi pomen *sam*,¹ so primeri pomensko neurejeni, prav tako razporeditev poševnic (kot pomensko ločevalnih znamenj). Zlasti neustrezna je izrazna podoba razlag, npr. glede uvrščevalne besede, saj ta določa besednovrstnost gesla: z besedami kot »izraža...«, poudarja...«, ki se vrstijo pri vseh pomenih *sam*,¹ in *sam*,² razen pri 6., ki je predstavljen sopomensko, je ta podatek zabrisan, čeprav gre tudi npr. za prave (polnoperske) pridevniške besede. Pri razlagah se vsaj implicitno pojavlja tudi dvojedrnost (dve uvrščevalni besedi), npr. že prvi pomen 'izraža, da je kdo brez stikov, povezave ali ni skupaj z drugimi'; priredni protivni veznik *ali* omogoča dvojni pomen 'ki je brez stikov...' in 'ki ni skupaj z drugimi'. Skratka besedo *sam* bi bilo treba redigirati ponovno in jo predstaviti na eni strani kot polnopersko pridevniško in samostalniško besedo, ugotoviti razmerje do prislova, na drugi pa kot (globinsko) členkovno z različnimi pomeni in zato tudi različnimi členkovnimi sopomenskimi povezavami.

1.1.1.1.1 Zloženska sestavina *sam-* je nastala iz samostalniške besede *sam*, ki je v SPO v vlogi povedkovega prilastka, npr. *sam-o-hod-ec* ← [*tisti, ki hodi[-ø]* *sam{-ø}*], [*l*] → *-ec*, [*l*] → *-o-*, *sam-*, *-hod-* (razvrstitev sestavin dvodelne besedotvorne podstave izhaja iz pravila, da je določujoča sestavina vedno

⁷ Za neločevanje pojmov skladenjska podstava (pretvorbena varianta tvorjenke), pomenska podstava (tudi globinski pomen skladenjskopodstavnih členov) in morda še slovski pomen (pomenskosestavinska razčlenitev besed s korenem) gre pri V. Gjuriču, nazadnje v razpravi Priponsko obrazilo *-aš* v slovenščini, SR 1985, 194 do 222, saj vse te pojme poimenuje z govorna podstava (GP), ki jo razume tudi kot nesistemsko (govorno) sestavino jezika, npr.: »GP teh zloženk [tip *dolgoprogaš*] pa bi utegnila biti (globinsko) žargonska oz. neformalna /.../ s premim predmetom: 'kdor teče dolge proge', kakor kažejo primeri kot *kopjaš 'kdor meče kopje' /.../*«, 206. — S takimi bolj ali manj slovskimi opisi se umikamo iz pretvorbene predvidljivosti besedotvornih, zlasti obrazilnih sestavin in smo spet npr. pri Miklošičevih in Breznikovih zanimivih, vendar pretvorbno nepredvidljivih pomenskih opisih tvorjenk (za Miklošiča prim. delo iz op. 3, za Breznika iz op. 15). S tvorbeno-besedotvornega vidika se mi zdijo nesprejemljive povezave npr. med *frakcionaš* in »pretvorbenim« opisom 'kdor dela frakcije', če imamo sploh še opravka s skladenjskim pretvorbenim besedotvornjem; da bi *zedinjaš* lahko nastal tudi iz 'član (neodvisne delavsko-kmečke skupine) *žedinjenje*', »(če dopuščamo krnjenje *-enj-*)«, 207 (v op.), da je *zelenašu* »govorno podstavo (GP) najbolje iskati v smeri Skokove /.../ razlage na *zelen(ø)* *prodāt /Kosmet/ ili ponuditi*«, 207, je seveda mimo tega, kar se v slovenskem besedotvorju začneja s Toporišičevo razpravo Besedotvorna teorija, SR 1976, 163—179, in njegovo slovnico 1976, da o kasnejših prizadevanjih po dograjevanju pretvorbno-tvorbene predvidljivosti ne govorim.

Ker se Gjuričova kritična stališča v zvezi z mojo disertacijo Zloženske v slovenskem knjižnem jeziku (Ljubljana 1983, 499 str.) ob obrazilu *-aš* povezujejo z razumevanjem besedotvorne teorije, sem dolžna nanje odgovoriti.

Če ne izhajam iz pragmatičnega stališča, se mi ne zdi tako popolnoma samoumevna trditev, da »*rokometaš* ne spada med zloženke« (Gjurič, 206). Zgradba tvorjenke *rok-o-met-ø* ← [*to, da*] *meče[-ø]* *žog{-o}*], [*l*] → *-ø*, [*l*] → *-o-*, *rok-*, *-met-* je glede na SPO lahko enaka tvorjenki *rok-o-met-aš* ← [*tisti, ki*] *meče[-ø]* *žog{-o}*], [*l*] → *-aš*, [*l*] → *-o-*, *rok-*, *-met-*: v obeh primerih imamo opravka s pripono, le da je njena izrazna podoba enkrat končniška, neglasovna *-ø*, drugič pa izrazno samostojna (glaslovna) *-aš*. Ta formalni (oblikovni) vidik je bil tudi podlaga za uvrstitev tvorjenke v besedilnem delu disertacije (161) med zloženko s samo zložensko pripono (izpeljanke *metaš nimamo). Ker pa je obrazilo *ø* hkrati tudi končnica in samo kot končnica v besedotvornem poteku sestavina podstave obrazila nove tvorjenke, je tvorjenke tipa (*roko*)-*met-ø-aš* (*-ø* je seveda izgubil končniško vlogo) mogoče uvrstiti tudi med drugostopenjske, kot sem to storila v gradivnem delu disertacije (215). Gjuričova kritična stališča do predstavljenih podskupin besedotvornega pomena 'tisti, ki je povezan s kom, s čim' (disert. 316—317) pa kaže dvojje: da avtor ustreznega dela disertacije verjetno ni natančno prebral in da postavlja v vzročno-posledično razmerje jezikovna dejstva, ki takega razmerja ne tvorijo. Tako je avtor spregledal delitveno merilo, ki v disertaciji ločuje podskupini, predstavljeno z uvodnim stavkom: »Obrazilni del GP *povezan* z se različno realizira, odvisno od pomena dela podstave, ki se mu dodaja priponsko obrazilo; ta je lahko nastal iz *poimenovanja* (podč. avtorica): a) /.../« (316). V tem primeru torej ni šlo za predstavitev strukturno različnih prepisnih možnosti SPO (v disertaciji po Toporišiču GP), ki jih razlaga Gjurič. (Mimogrede: Je *petokolonaš* res samo 'kdor je v peti koloni'? (Gjurič, 206.) Kaj pa, vsaj teoretično, iz *pete kolone*, za *peto kolono* in morda še kaj); različna globinska zgradba SPO namreč ne more vplivati na izrazno in razvrstitevno možnost (neizpeljavne) pripone v razmerju do (izpeljavnega) priponskega obrazila, kar me je v konkretnem primeru zanimalo. Na svoje razmišljanje v op. 73 o merilih, »po katerih so bila izbrana priponska obrazila« (453) v SS 1976, 136, 137, pri podskupinah c) in a), sem vsaj deloma odgovorila v besedilu, 316; tako je v disertaciji ugotovljeno, če se omejim samo na vprašanje, ki se tiče Gjuričovega članka, da je obrazilo *-aš* pri obravnavanih primerih

leva, določana desna,⁸ torej sam-, -hod-). Če zanemarimo ujemanje, pa bi nas obglagolski položaj samostalniške besede sam lahko pripeljal prek prislovnega določila do prislova: (On) hodi sam. Kako hodi? Sam (hodi). Vendar zanikana sopomenska možnost besede sam 'brez drugih' odpira pot v stavčno zanikanje (On) ne hodi z drugimi, kar pa posredno utemeljuje samostalniškost besede sam z globinskim prirednim pomenom orodnika (On) in drugi ne hodijo, torej (On) hodi sam / *(On) hodi s sabo → *(On in on) hodi(ta skupaj). Vršilec dejanja nima hkratne soudeležbe, nima nikogar, ki bi hkrati opravljal enako dejanje, razen seveda sebe samega. On brez drugih: On z drugimi, torej On s sabo; tako še sam-o-hod-en/-ka, sam-o-stan-ø ← [tam, kjer] stanuje[-ø] sam{-ø}, [ ] → -ø, { } → -o-, sam-, -stan-, 'stanuje brez drugih → Ne stanuje z drugimi → On in drugi ne stanujejo; sam-o-trž-en ← [tak, ki] trguje[ø] sam{-ø}; 'Trguje brez drugih → Ne trguje z drugimi (skupaj) → On in drugi ne trgujejo'.

Glagol v SPO je neprehoden.

Od obravnavanega je treba ločiti pomen besede sam, ki je navidezno blizu, ni pa skladijskopodstavni. Beseda sam je namreč povedkovnik, torej v skladijski vlogi povedkovnega določila, lahko tudi s sopomeno v povedkovniku stanja 'osamljen', npr. Ostala je sama 'osamljena'⁹; Rada je sama 'brez drugih'. In še primer za pridevniško vlogo — prilastek ob samostalniku: Sama ženska ne more v ta lokal 'brez drugih': Sama ženska je lahko nesrečna (vendar verjetno iz Ženska je sama nesrečna, torej iz povedkovnika).¹⁰

iz besedotvornega pomena 'tisti, ki je povezan s kom, s čim' neizpeljavna pripona, ko se razvršča na del besedotvorne podstave, nastale iz enote »za prostorsko razsežnost«, 316, npr. (dvo-)*metr-aš : (peto-)kolonaš; primeri za drugi tip še iz SS 1976, 136—137, čet-aš, sekt-aš, bunker-aš, front-aš, orjun-aš.

⁸ Tako se tudi znotraj besede (zloženke) potrjuje Toporišičevo razvrstitveno pravilo, s katerim je definiral pridevniško besedo kot primarno določujočo (prilastkovno) sestavino jezika — pridevniški prilastek je namreč vedno levo od samostalnškega jedra, prim. SS 1976, 252; o razvrstitvi sestavin besedotvorne podstave zloženk prim. A. Vidovič-Muha, Zloženke s pomenom lastnosti delov organizma, SR 1983, 359—374.

⁹ Pomen 'neporočena' je frazeološki, tudi SSKJ 4, 569, ga navaja v t. i. frazeološkem gnezdu.

¹⁰ Primere za obravnavani pomen najdemo raztresene v slovarskih zvezah za razlagami s številkama 1 in 2; tudi stanjski pomen, sopomenka 'osamljen', ni ločen od nestanjskega. Začetnemu primeru 1. pomena vsi so odšli, spet sem sam, ki ima lahko sopomenko 'osamljen', sledi primer želel je biti sam z njo, ki ne izkazuje te sopomenske povezave; zveza čisto, eks pr. strašno sam, navedena za isto razlago brez pomenskega ločevalga znamenja, pa je seveda sopomenska z osamljen; frazeološka zveza pohiti, otroka sem pustila samega 'brez varstva', je prav tako navedena v okviru 1. pomena brez pomenske ločitve. Zakaj pa je zveza na obisk je bil pri sam za poševo črto (pomenska ločitev), tudi ni jasno itd. Pomensko zmešnjavo izkazujejo primeri za razlago 2. pomena »izraža, da kdo dela, je brez pomoči, sodelovanja drugih« — (prav »ki je brez pomoči, sodelovanja drugih«); že prvi primer pri tem prizadevanju je bil sam dopušča tudi sopomenskost samo/le on je bil pri tem prizadevanju → samo/le on si je prizadeval; drugi primer izraža pomen sposobnosti — otrok že sam hodi; s sledečim primerom naredi, ugani, znajdi se sam in z nekaterimi, raztresenimi za poševnicami, kot pravico ima, da se odloči sam, ali biti, igrati sam proti trem, sili beseda sam po vlogi med prislove (kako) s protipomenko 'z drugimi (skupaj)'. Za predstavitev celovite skladijske vloge pridevnika sam manjkajo primeri tega pridevnika v (obsamostalniškem) prilastku, npr. že omenjeni Sama ženska ne more v ta lokal ali (drugotni) stanjski pomen Sama ženska je nesrečna.

1.1.1.1.2 Na videz (površinsko) gre za enak pomen besede *sam* v SPo, npr. *sam-o-govor-ø* ← [*to, da*] *govori[-ø]* *sam{-ø}*, {} → -ø, {} → -o-, *sam-*, -*govor-*; *sam-o-golt-ø* ← [*tisti, ki*] *golta[-ø]* *sam{-ø}*, {} → -ø, {} → -o-, *sam-*, -*golt-*. Kot kaže pretvorbeni postopek, pa so njene formalne lastnosti pridevniške, saj se kot prilastek razvršča ob osebnem zaimku *on*, torej *on sam*: (*On*) *govori sam* ← *On sam govori* ← *On govori, drugi ne govorijo* → *Samo/le on govori*. Dejansko je torej pridevniška beseda *sam* sopomenka z izvzemalnim členkom *samo/le*, kar dokazuje pretvorba v samostojno stavčno enoto.¹¹ *Sam* se kot pridevniška beseda v prilastku mora razvrstiti ob zaimensko izraženega vršilca dejanja (*on*); če bi vršilec dejanja ne bil izražen, bi se členkovni pomen lahko nanašal na dejanje *samo*, kar pa seveda ne ustreza dejanskemu pomenu tvorjenke: *Samo govori* ≠ *Samo on govori*.

Tako še: *sam-o-hot-en* ← [*tak, ki*] *hoče[-ø]* *sam{-ø}*, '*Samo/le on hoče* ← *On hoče, drugi nočejo*'; *sam-o-vlad-je* ← [*to, da*] *vlada[-ø]* *sam{-ø}*, '*Samo/le on vlada* ← *On vlada, drugi ne vladajo*'.

V obravnavanem strukturno-pomenskem sklopu SPo pa se pojavljajo tudi zloženske z (nezloženskim) priponskim obrazilom, npr. *sam-o-hran-ilec/-i-lka* (*-ec/*-ka) (prim. 1.1.1); *sam-o-vlad-a/-ar/-anje*, *sam-o-založ-ba* ← [*to, da*] *založi[-ø]* *sam{-ø}*: *On sam založi* '*Samo/le on založi* ← *on založi, drugi ne založijo*' ipd. Uvrstitev takšnih primerov med obrazilno dvomorfemske zloženske je mogoče utemeljiti s prilastkovno vlogo in členkovnim pomenom besede *sam*.

Obravnavana raba in pomen pridevniške besede *sam* ni samo skladenjsko-podstavna, saj so običajne tudi zveze kot npr. *Predsednik govori ves čas sam* ← *Predsednik ves čas govori, drugi ne govorijo* → *Samo predsednik ves čas govori*.¹²

1.1.1.1.3 Naslednji primeri imajo v SPo tožilniški povratnoosebni zaimek *sebe*, ki ga razvija pridevnik *sam*, npr. *sam-o-ljub-je* → [*to, da*] *ljubi[-ø]* *sam{-ega (sebe)}*. Za razliko od prejšnje skupine, ko je *sam* razvijal vršilca dejanja (stavčni tvorni osebek), pa pomen tovrstnih zloženk veže pridevnik *sam* v SPo le na tožilniški povratnoosebni zaimek *sebe*. V tipu *Ljubi samega sebe* pridevnik *sam* izvzema cilj dejanja, stavčni predmet: *Ljubi samega sebe* ← *Ljubi sebe, drugih ne ljubi* → *Ljubi samo/le sebe*. Globinski pomen izvzemalnega člena *samo/le* modificira samo cilj dejanja. Tako še *sam-o-drž-ec/-je/-en* ← [*tisti, ki/to, da/tak, ki*] *drži[-ø]* *sam{-ega (sebe)}*, '*Drži samo le sebe*'; *sam-o-paš-ø*, *sam-o-sil-je/-stvo/-ost/-en*, *sam-o-velič-je*, *sam-o-vez-en* ← [*tak, ki*] *veže[-ø]* *sam{-ega (sebe)}*, '*On sam veže sebe*'.¹³

¹¹ O stavčnem globinskem pomenu členkov prim. SS 1976, 384.

¹² Tudi za ta pomen najdemo v SSKJ primere v okviru drugega pomena, npr. *pri tem prizadevanju je bil sam* (več v op. 10).

¹³ Primeri z zvezo tipa *sam(-ega) sebe* ali *sam(-emu) sebi*, ko je *sam* po funkciji izvzemalni ali poudarni členek, so v SSKJ zbrani v 5. pomenu. Razlagalna (v SSKJ kvalifikatorska) pojasnila so pomanjkljiva ali neustrezna, prav tako razlaga. Oboje razčlenjujemo po zaporedju v SSKJ:

a) razlaga *poudarja odnos do oseba* je vsaj pomanjkljiva, saj gre predvsem za izvzemalni in ne samo poudarni pomen '*samo sebe / samo on*';

b) v zvezi s se gl. op. 6;

c) predložnost in nepredložnost zveze je neodločujoča; pomensko vplivna je le imenovalniška ali imeinovalska oblika pridevniške besede *sam*: imenovalniška se veže na stavčni osebek *on sam* in zato je

1.1.1.1.4 Beseda *sam* je v SPo prislovno določilo; glagol je prehodni in zahteva še tožilniški ali (redkeje) dajalniški predmet v obliki povratnoosebnega zaimka *sebe/sebi*, npr. *sam-o-gib-ø* ← [*to, da*] *giba[-ø]*{(*sebe*)} *sam{-ø}*, [*]* → *-ø*, {*}* → *-o*, *sam-*, *-gib-*; (On) *giba sebe sam* '... brez pomoči' ← *Ne da bi mu (drugi) pomagali / Tako, da mu (drugi) ne pomagajo*; ta zveza pa nam omogoča prek prislovnodoločilne vloge tudi prislovno razlago besede *sam*, seveda če odmislimo njeno oblikovno lastnost, tj. ujemanje. Tako še: *sam-o-lep-ni* (tudi z izpeljavnima priponama *-ilni/-lživ*) ← [*ta, ki*] *lepi[-ø (sebe)] sam{-ø}*, *sam-o-mor-ø* ← [*to, da*] *mori[-ø (sebe)] sam{-ø}*, *sam-o-sev-ec/en/-ka*, *sam-o-prid-ø*, *sam-o-uk-ø*, *sam-o-zv-an* idr.

Dajalniški povratnoosebni zaimek *sebi* imamo v zloženkah kot *sam-o-plač-en* ← [*tak, ki*] *plača[-ø sebi] sam{-ø}*, [*]* → *-en*, {*}* → *-o*, *sam-*, *-plač-*; podobno tudi *sam-o-všeč-en*. Taki so tudi primeri z nezaimenskim predmetom, npr. *Bolnik premika noge sam* ← *Bolnik premika noge brez pomoči (drugih)* ← *ne da bi mu (drugi) pomagali / (tako) da mu (drugi) ne pomagajo*.

Sam izraža sposobnost vršilca dejanja, da dejanje opravlja brez pomoči drugih (kako). Pomen izpostavljanja sposobnosti za opravljanje dejanja je lahko vezan tudi na neprehodne glagole, npr. *Otrok že hodi sam, misli sam; sam* 'brez pomoči (drugih)' ← *ne da bi mu (drugi) pomagali*. — Opustitev »prislovne besede« *sam* povzroča pomensko dvoumnost, npr. *Bolnik se že premika : Bolnik se že premika sam* ali *Otrok hodi : Otrok že hodi sam*. Brez besede *sam* je povedi mogoče razumeti tudi samo kot sposobnost (premikanje, hoja) ne glede na samostojnost.

1.1.1.1.5 V SPo je zelo pogosta beseda *sam*, ki zahteva pomensko dopolnitev s predložnim zaimkom *od/iz sebe*; gre torej za frazeološko zvezo *sam od/iz sebe* 'spontano', ki ima v prislovnem določilu vlogo frazeološkega prislova. Pomensko gre za dejstvo, da je vzrok za dejanje v samem vršilcu dejanja, npr. *sam-o-dej-en* ← [*to, da*] *deje[-ø] sam{-ø (iz/od sebe)}*, za *svoje dejanje* nima pobude od zunaj, nima pomoči od zunaj, *sam* pobudi in vzdržuje dejanje. Primerov je precej: *sam-o-drč-ø* ← [*tisti, ki/to, da*] *drči[-ø] sam{-ø (od/iz sebe)}*, *sam-o-frč-ø*, *sam-o-glas-ø/en*, *sam-o-nik-el*, *sam-o-rast-en*, *sam-o-rod-ek/en/-ka*, *sam-o-strel-ø*, *sam-o-stoj-en*, *sam-o-teč-en*, *sam-o-tok-ø*, *sam-o-var-ø*, *sam-o-vžig-ø*, *sam-o-živ-ø* idr. — Tudi sicer, ne samo v SPo, je obravnavani tip vezan na prislovno določilo, npr. *Naprava deluje sama od/iz sebe ipd.*¹⁴

1.1.1.1.6 Pregled skladdenjskopodstavnih slovnično- in predmetnopomenskih lastnosti določujočega člena *sam-*: 1. Samostalniška beseda *sam* je v povedkovem prilastku SPo, tip *sam-o-hod-ec* (gl. 1.1.1.1.1); 2. pridevniška beseda

č) *navadno ujemajoč se v sklonu* ohlapno in tudi prvi primer *samemu* ali *sam sebi naj pripiše* bi bilo treba prikazati ločeno: prvič gre za globinsko zvezo *on sam naj pripiše sebi (samo/le on...)* drugič za *(on) naj pripiše samemu sebi (... samo/le sebi)*. In če se vrnemo k slovarski razlagi *poudarja odnos do osebk*, se to razmerje do osebk izpostavlja v prvem primeru neposredno (*on sam*), v drugem pa morda le prek povratnoosebnega zaimka (*samega sebe*).

¹⁴ V SSKJ so tovrstni primeri navedeni pod prislovno razlago »izraža...« *v 3. pomeni*, npr. *lasje se mu sami kodrajo*, kot pomenski odtenek za dvema poševnicama pa primeri s predložnim povratnoosebni zaimkom (*od*) *sebe*, npr. *stara peč se je podrla sama od sebe*; tu se ponovno pojavi ohlapno razlagalno pojasnilo »v zvezi s se« *(gl. op. 6)*, tudi razlaga »poudarja tako dogajanje« *bi lahko bila konkretnjša*, saj gre za pomen 'brej zunanje pobude/vzdrževanja'.

sam v SPo z globinskim pomenom izvzemalnega členka *samo/le* modificira: a) vršilca dejanja, stavčni osebek, tip *sam-o-govor-ø* (gl. 1.1.1.1.2); b) cilj dejanja, stavčni predmet, tip *sam-o-ljub-je* (gl. 1.1.1.1.3); 3. prislovna beseda *sam* je v SPo a) prislovno določilo, tip *sam-o-gib-ø* (gl. 1.1.1.1.4); b) jedro prislovne besedne zveze v prislovnem določilu, tip *sam-o-dej-en*.

1.1.1.2 Zloženke z besedotvornopodstavnim jedrom iz samostalnika so lastnostnosetavinske — samostalnik iz SPo poimenuje sestavine organizma,¹⁵ pridevnik *sam* pomeni 'brez drugih', npr. *sam-o-glav-ø* ← [*tak, ki ima*] *sam{-o} glav{-o}*, 'Je brez druge glave, nima še druge glave'; pomen je metaforičen 'ki ne upošteva drugega, >druge glave<'. (Trditev podpira tudi razlaga v SSKJ — st a r. *svojeglav, trmast*.) Tako še npr. *sam-o-rok-ø*, *sam-o-nog-ø*, *sam-o-rog-ø* idr.

V tem okviru lahko obravnavamo tudi zloženke kot *sam-o-srajč-en*, *sam-o-kol-en*, čeprav njihovi podstavni samostalniki presegajo omenjeni pomenski krog; tudi te zloženke so strukturno enake obravnavanim, npr. *sam-o-srajč-en* ← [*tak, ki ima*] *sam{-o} srajc{-o}*, 'Drugega nima'; *sam-o-kol-en* ← [*tak, ki ima*] *sam{-o} kol{-o}*, 'Drugega nima'. Kaže, da se pridevnik *sam* ob omenjenih samostalnikih pojavlja lahko le v SPo zloženek. — Omeniti je treba še razmeroma pogosto zloženko *samosvoj*, nastalo iz frazeologizirane SPo: *sam-o-svoj-ø* ← [*tak, ki je*] *sam{-ø} svoj{-ø}*, 'samo/le svoj (← od sebe)'.¹⁶

1.1.2 Tako kot za vse zloženke z enomorfemskim, tj. samo medponskim obrazilom velja tudi za take s podstavno prvino *sam*, da določani del zloženke, če je tvorjen, ni nastal hkrati z zloženko, ampak prej.

Zloženke z enomorfemskim obrazilom so največkrat samostalniške, lahko pa tudi pridevniške ali glagolske, ki jih je sicer med zloženkami le nekaj. V jedru obravnavane SPo je torej vedno samostalnik, pridevnik, oba sta največkrat tvorjena iz glagola, ali glagol. V SPo je beseda *sam* vedno v vlogi pridevniškega prilastka povratnoosebnega zaimka. — Nadaljnja predstavitev je po sklonskih vezavah.

Največ je primerov za tožilniško vezavo. Jedro SPo je v glavnem samostalniško, lahko pa tudi glagolsko, npr. *sam-o-analiza* ← *analiza sam{-ega sebe}*, {} → *-o-*, *sam-*, *-analiza*. Pomensko in globinskostrukturno vzporedni tip imamo v primerih z zložensko pripono, ki zaradi dvomorfemskega obrazila zahteva stavčno skladijskopodstavno pretvorbo, natančneje: pretvorbo s stavčnim prilastkom, npr. *sam-o-ljub-je* ← [*to, da*] *ljubi{-ø} sam{-ega (sebe)}*. Kot smo videli, je pri stavčnoprilastkovni zgradbi SPo mogoče pridevniško besedo *sam* razumeti tudi kot prilastek vršilca dejanja npr. *samogovor* — *on*

¹⁵ Prim. A. Vidovič-Muha, Zloženke s pomenom lastnosti delov organizma, SR 1983, 359—374, kjer je podana skladijskopodstavna tipologija teh zloženek. Kot posebna pomenska skupina so obravnavane že pri F. Miklošiču (prim. delo iz op. 2), ki jih imenuje posesivne zloženke (394—401), pri A. Brezniku, Zloženke v slovenščini, Razprave Akademije znanosti in umetnosti II, Ljubljana, 1944, 61, z imenom svojstvene zloženke; pri A. Bajcu v delu iz op. 3.

¹⁶ Primeri, ki sodijo v obravnavani pomen, so v SSKJ pod 6. pomenom, ki ima pridevniško razlago 'neodvisen, samostojen'. Vendar tudi tam navedeni primeri niso enotni, saj pomeni npr. prva zveza *sem sam svoj* in *rabam, kakor hočem* res 'neodvisen, samostojen', že takoj naslednji primer z *zaposlitvijo je postala sama svoja* pa da 'se je osamosvojila'; pomensko dvoumen pa je tudi tretji primer: *poročila se je in postala sama svoja gospodinja*, ki dovoljuje razlago 'začela je gospodinjiti sama sebi' ali '... in se osamosvojila kot gospodinja'.

sam govori. Na skladenjskopodstavni ravni nam seveda samo medponsko-obrazilna zloženska take vloge besede *sam* ne omogoča; šele pomenska podstava (PP), ki je v tem primeru pretvorba izglagolske tvorjenke iz SPo, nam potrdi pomensko prekrivnost tvorjenk: *sam-o-cenzura* ← *cenzura sam {-ega sebe}*, {} → *-o-, sam-, -cenzura*; PP ← *to, da cenzurira sam sebe / samega sebe, Cenzurira sam sebe* ← *On sam cenzurira sebe*. Tako še: *sam-o-disciplina, -izničenje, -izobrazba, -uničenje, -mučilec, -mučitelj, -obsodba, -očičenje, -okužba, -presoja, -razvoj, -reševalec, -sežig, -skrunstvo, -tolažba, -utrjevanje, -zastrupljenje, -zatajitev* idr.; *sam-o-izobraževati* ← *izobraževati sam{-ega sebe}*, {} → *-o-, sam-, -izobraževati*; tako še: *samoobladati, -ocenjevati, -očičevati, -oprašiti, -osvoboditi, -potrjevati, -uresničiti* idr. — V SPo je pogosta tudi dajalniška vezava: *sam-o-odgovornost* ← *odgovornost sam{-emu sebi}*, {} → *-o-, sam-, -odgovornost*; tako še: *sam-o-odpovedovanje, -posmeh, -postrežba, -prispevek, -požrtvovanje; sam-o-dopadljivo, -všečen, -zadosten; sam-o-odtujiti* idr. — Primer rodilniške vezave: *sam-o-zavedanje* ← *zavedanje sam{-ega sebe}*, {} → *-o-, sam-, -zavedanje*. — Orodniška vezava: *sam-o-dogajanje* ← *dogajanje {s} sam{-im sabo}*. — Predložnotožilniška vezava: *sam-o-zaupanje* ← *zaupanje {v} sam{-ega sebe}*, *sam-o-zaverovanost, sam-o-zaljubljen*. — Mestniška vezava: *sam-o-odločitev* ← *odločitev {o} sam{-em sebi}*, {} → *-o-, sam-, -odločitev*.

1.2 Pri obravnavanih zloženkah je zelo živo vprašanje števila naglasov, kar nam potrjuje, kot bomo videli, tudi SSKJ s svojimi včasih nedoslednimi rešitvami.

Po pravilu, veljavnem za vse podredne zloženske, je vedno naglašena določana, načeloma desna sestavina zloženske besedotvorne podstave, v našem primeru sestavina desno od *sam-*. Sicer pa izhajamo iz spoznanja, da je število naglasov v zloženci odvisno od njene morfemske zgradbe in pa od vrste zloženskega besedotvornega procesa.¹⁷ Enonaglasne, z naglasom na desnem delu besedotvorne podstave, so te zloženske tedaj, ko so obrazilno dvomorfemske, O → M + P, pripona pa je zloženska ali bolje neizpeljavna. Nekaj primerov: *samodéjen, samodrč, samofrč, samogíb, samohôdec, samolépen, samogólt, samogôvor, samohôten, samorášč, samosévec, samostán, samostójen, samotòk, samovíd, samoživ, samovár, samotržen* ipd.; *samogláv, samoróg, samonóg, samorók, samosvoj, samokólen, samosrájčen* idr. Gre torej za zloženske, ki so že stare, saj jih zasledimo npr. pri Metelku, Miklošiču, Brezniku, vse do najnovejšega časa.

Vse tiste zloženske pa, ki imajo samo medponsko obrazilo, O → M, so dvo-naglasne, z naglasom tudi na določujoči sestavini *sam-*. Nekaj primerov: *sámoanalíza, sámocenzúra, sámodisciplína, sámográdnja, sámoiničenje, sámotalóžba, sámoskrbá, sámosvobodíti, sámoovádíti, sámorazkrojíti, sámoodpóved, sámoposmèh, sámozadovoljiti* idr. Gre torej za novejše zloženske, pri Miklošiču (1874) npr. jih še ne zasledimo, prav tako ne pri Brezniku.¹⁸

¹⁷ O številu naglasov in naglasnem mestu prim. razpravo A. Vidovič-Muha iz op. 15, kjer je predstavljena tudi teorija J. Toporišiča o številu naglasov pri zloženkah iz njegove razprave O eno- in večnaglasnosti nekaterih besednih kategorij. Glasovna in naglasna podoba slovenskega knjižnega jezika, Maribor 1978, 211—222 (v op. 28, str. 369—370). Po tej teoriji imajo zloženske z glagolom v (govorni) podstavi en naglas, zloženske iz dveh samostalniških besed pa dva (z nekimi posebnostmi).

¹⁸ Prim. dela iz op. 3. 15.

Zanima nas, kako se predstavljena izhodišča glede števila naglasov ujemajo z rešitvami v SSKJ. Pomanjkljiva je že naglasna rešitev pri geslu *samo...*, saj se glasi: *samo... ali sámó... 'proi del zloženk'*; gre namreč za dejstvo, da eno- ali dvonaglasnost ni poljubno zamenljiva; kot smo videli, jo je mogoče vezati na strukturni tip tvorjenke. Tudi razvrstitev v okviru omenjenega gesla ne izkazuje nobenega merila glede števila naglasov.¹⁹

Čeprav se v mnogih primerih pri konkretnih geselskih rešitvah število naglasov v SSKJ ujema s postavljenimi izhodišči, je vendar več tudi nerazumljivih rešitev. Tako imamo v SSKJ primere z enim naglasom, ko bi po naših merilih pričakovali dva: *samolásten* (čeprav iz SPo *lasten samemu sebi*), enako *samolástnost*, *samooblásten*, *samouničeváti*, *samouničujóč* (ob ustreznem *sámouničiti se*, *sámouničenje* idr.). Primeri v SSKJ z dvema naglasoma ob pričakovanem enem: *sámonósen* (← *tak, ki nosi sam*), *sámouméven*, tudi *sámoumévnost*, *sámoumljív*, *sámovózen*, *sámodržávoje*, *sámodržáven*, *sámóskrúnba* (čeprav *samoskrúnstvo*).

Popolnoma nedosleden v smislu zastavljenih naglasnih izhodišč pa je Slovenski pravopis iz leta 1962, ki ima za vse strukturne in pomenske tipe zloženek en sam naglas, in sicer na zadnjem delu besedotvorne podstave: enonaglasen je tip *samoizobrázba* ali *samodisciplína*, *samoodpóved*, *samopovelíčanje* kot tudi *samodržec*, *samohódec*, *samonóg*, *samoljúben*, *samogóvor* ipd.

¹⁹ Tudi pomensko je geslo predstavljeno pomanjkljivo, saj manjka več tipov, npr. vsaj, ko je *sam* po vlogi pridevniška beseda, po pomenu pa členek, npr. *samogovor*, *samoljubje*, ali tip, ko je *sam* po vlogi in pomenu samostalniška beseda, npr. *samohodec* ← *tisti, ki hodi sam*.

SUMMARY

On the generative and transformational levels of word formation, the compounds having *sam-* as their determining constituent do not differ from any other hypotactic compounds; the structure of their underlying syntactic base is x_1/x_2 (x_1 being the nucleus of the syntactic base, x_2 being its expanding element), with two possible transcriptions: if $x_1 \rightarrow$ Zaim (= pronoun), then always $x_2 \rightarrow$ Sp (= subordinate attributive clause); if $x_1 \rightarrow$ -Zaim (nonpronoun), then $x_2 \rightarrow$ -Sp (nonclausal attribute). Thus, both structural types of hypotactic compounds are involved; the affixally bimorphemic compounds, e. g. *sam-o-hod-ec* (cf. *knjig-o-vez-ø*), and the affixally monomorphemic compounds, e. g. *sam-o-cenzura* (cf. *avt-o-garaža*).

These compounds are at least partially specific in that their syntactic base potentially contains an object (a personal reflexive pronoun) which, in the compound, is morphemically unexpressed. Via what is formally an adjectival attribute, the meaning of *sam-* as a particle is introduced into the syntactic base. Another possible syntactic-base relationship is demonstrated by *sam -a -o* functioning as a subject/object complement. The syntactic-base nucleus of the affixally bimorphemic hypotactic compounds may be either a verb or a noun.

The compounds whose word-forming base has a verbal nucleus are characterized by syntactic bases in which the component *sam-* exhibits the following properties as regards its grammatical and lexical meaning:

(1) The substantive *sam* is the subject/object complement of the syntactic base, e. g. *sam-o-hod-ec* $\leftarrow$ *tisti, ki hodi sam, 'brez drugih'* (= the one who walks alone, 'without others', antonym 'together with others').

(2) The adjective word *sam* in the syntactic base has the underlying semantic content of a restrictive particle (a down-toner) *samo/le* 'only, merely'; it modifies

(a) the agent, the subject of the sentence, e. g. *sam-o-govor-ø* 'soliloquy' $\leftarrow$ *to, da govori sam* (= the fact that he speaks alone): (*On*) *govori sam* $\leftarrow$ *On sam govori* $\leftarrow$ *On govori, drugi ne govori* $\rightarrow$ *Samo/le on govori* (= (He) speaks alone $\leftarrow$ He alone speaks $\leftarrow$ He speaks, others do not speak $\rightarrow$ Only he speaks);

(b) the goal of the verbal action, the object of the sentence, e. g. *sam-o-ljub-je* 'self-love' $\leftarrow$ *to, da ljubi samega (sebe)* (= the fact that he loves his own self (himself)): *Ljubi samega sebe* $\leftarrow$ *Ljubi sebe, drugih ne ljubi* $\rightarrow$ *Ljubi samo/le sebe* (= (He) loves himself $\leftarrow$ (He) loves himself, (he) does not love others $\rightarrow$ (He) loves only himself).

(3) The adverb word *sam* in the syntactic base functions as

(a) an adverbial modifier, e. g. *sam-o-gib-ø* 'automaton' $\leftarrow$ *To, da giba (sebe) sam, 'brez pomoči* $\leftarrow$ *Ne da bi mu pomagali'* (= the fact that (it) moves (itself) by itself, 'without help $\leftarrow$ without someone/something helping it');

(b) the headword of an adverbial phrase modifying the verb, e. g. *sam-o-dej-en* 'automatic' $\leftarrow$ *to, da deje sam (od/iz sebe), 'spontano'* (= the fact that (it) acts by itself, 'spontaneously').

The compounds whose word-forming base has a substantival nucleus belong among part-quality compounds (*bahuvrihi* compounds) — the noun in the syntactic base denotes a part of the body, e. g. *sam-o-glav-ø* 'self-willed, headstrong'.

Most affixally monomorphemic compounds (i. e. those having just an interfix, a linking morpheme) have in their syntactic base a verb governing a noun in the accusative case, e. g. *sam-o-analiza*; but the genitival, locative, instrumental, or prepositional-accusative rection is also possible. Many affixally monomorphemic compounds are verbs, e. g. *sam-o-obtožiti*.

The number of stresses in the above compounds is predictable. As in all hypotactic compounds it depends on the morphemic structure of the compound word, particularly on the type of the suffix (more precisely, of the suffixal formant). The affixally bimorphemic (i. e. interfix-suffix) compounds with a nonderivational suffix (*samo-hôdec, samonôr; samonóg*) have the expected single stress on the second constituent (on the right-hand part of the word-forming base). The compounds with just the interfix formant (the linking morpheme) have two stresses, e. g. *sámoanalíza, sámo-ováditi*.